

Petelei István: *Egy asszonyért. Regény*, s. a. r. Török Zsuzsa

Budapest, reciti, 2015 (ReTextum, 3), 111 l.

Petelei István *Egy asszonyért* című regénye 1887 március–áprilisában jelent meg a *Kolozsvár* című napilap címlapos tárcarovatában. Mint a most megjelent forráskiadás alapos bevezetőjéből megtudhatjuk, Petelei egyetlen regénykísérletét a Kisfaludy Társaság pályázatára is benyújtotta, ám a Degré Alajos, Heinrich Gusztáv és Hunfalvy Pál összetételű bírálóbizottság végül egyik pályamunkának sem adta oda az elsőséget. Ilyenformán a szerző ezen egyetlen regénye szinte visszhangtalan vállalkozás maradt, bár később – miként Török Zsuzsa bizonyítja – a transzilvánizmus ideológiája által kisajátított formában 1923–24-ben is megjelent.¹ S bár néhány éve ez utóbbinak reprintje is napvilágot látott az újranyomásokot ontó Históriaantik Kiadó gondozásában,² megbízható, jegyzetelt kiadása eddig nem állt rendelkezésre. S már csak azért is fontos e minor szövegkiadás publikálása, mert kiegészíti a novellák immár teljesnek tekinthető négykötetes gyűjteményét, és ily módon az életművet leginkább átlátó irodalomtörténész rendezte sajtó alá Peteleinek összes szépirodalmi műveit.³

Török Zsuzsa részletesen feltárja, hogy milyen forrásokra támaszkodhatott Petelei: az író egyik barátja, a történész Deák Farkas írt egy (valóban) izgalmas történeti életrajzot a Magyar Történelmi Társulat jelentős biográfiai sorozatába Forgách Zsuzsánna sorsáról, férjével való valóperéről.⁴ Forgách Zsuzsánna esete, bár az asszony nem tekinthető sorsfordító figurának a magyar történelem nagy elbeszéléseiben, két okból is felkelthette a történész Deák érdeklődését. Egyfelől e nagy feltűnést keltő valóper, amelynek következtében még a *Corpus Iuris*ba is bekerült egy-két passzus, maga is kuriózumnak számított, Deák pedig véletlenül rábukkant a nagy múltú Révay-család levéltárában (amúgy a Wesselényiek anyagait kutatván) e különös ügy gazdag dokumentációjára. Másfelől a 19. század második felében a női sorsok iránti érdeklődés egyre nagyobb súlyt kapott a társadalmi kommunikáció legkülönbözőbb szintjein, és ehhez kapcsolódóan a családi élet stabilitása vagy instabilitása az egyik olyan kérdés volt, amely tartósan izgalomban tartotta a közvéleményt, mivel sokan vélték úgy, hogy ezen áll vagy bukik a társadalom stabilitása vagy instabilitása. E kitapintható társadalmi

¹ E kiadások: PETELEI István, *Egy asszonyért*, Pásztortűz, 9(1923), 41. sz., 1–66; Uő, *Egy asszonyért*, Cluj–Kolozsvár, Haladás, 1924.

² Uő, *Egy asszonyért*, Bp., Históriaantik, 2013.

³ PETELEI István *Összes novellái I–II: Szerzői kötetek*, s. a. r. TÖRÖK Zsuzsa, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007 (Csokonai Universitas Könyvtár, Források); PETELEI István *Összes novellái III–IV: Sajtómegjelenések és kéziratok 1878–1906*, s. a. r. TÖRÖK Zsuzsa, Debrecen, Kossuth Egyetemi, 2014 (Csokonai Universitas Könyvtár, Források).

⁴ DEÁK Farkas, *Forgách Zsuzsánna: 1582–1632*, Bp., Méhner Vilmos, 1885 (Magyar Történeti Életrajzok, [4]).

érdeklődés (a *Magyar Történeti Életrajzok* következő kötete is egy női életrajz volt!)⁵ természetesen nemcsak a történeti kutatásokat inspirálta, de az irodalmi életet is. Sőt még az is megkockáztatható, hogy az irodalom némiképp élesebben vethetett fel akut társadalmi problémákat, mivel a fikcióba áttolva, sőt a történeti múlt fikciójába transzponálva lehetőség nyílhatott arra, hogy olyan kérdésekről is nyilatkozzék, amelyek a társadalmi nyilvánosság bizonyos tereiben (persze nem mindegyikben) tabunak számítottak. Nem csak az olyan zajosabb esetek idézhetők itt fel, mint az e kötet sajtó alá rendezője által mostanában kutatott Vay Sándor/Sarolta ügye⁶ vagy a perditákhöz írott szerelemes versek botránya, ugyanígy utalhatunk arra is, hogy Jókai Mór mily sokféle női társadalmi szerepet jelenített meg regényeiben anélkül, hogy állást foglalt volna egyik vagy másik igazsága mellett, miközben természetesen a nőszerepek e gazdag florilegiuma kiállás is lehetett az egyéni szabadságjogok mellett az etikai és vallási konvenciókkal szemben.⁷ (Talán az sem csak véletlen egybeesés, hogy Jókainak a női szerelmet a nemzeti politikával ütköztető nagy regénye, *A lőcsei fehér asszony* néhány évvel Petelei regénye előtt, 1884-ben jelent meg.)

Török Zsuzsa is ezt állítja előszavában: amellet, hogy a reciti Kiadó ReTextum sorozatának megfelelően egyfajta leletmentést jelent e kiadás, azért is érdemes felfrissíteni a nehezen hozzáférhető és talán nem Petelei legjobbjai közül való szöveget, mert annak újraolvasása révén felfigyelhetünk rá, hogy az milyen társadalmi problémáknak ad hangot, és miként. Török Zsuzsa elhallgatja az előszóban, hogy 2011-ben megjelent Petelei-monográfiájának egyik fejezetében már elemezte a regényt, és ott – a *Kolozsvár* számos egyéb publicisztikáját is számba véve – amellet érvelt, hogy Petelei valószínűleg a női olvasóközönségre apellálhatott regényének írásakor.⁸ Miközben elfogadom, hogy a nőknek szánt publicisztikák sajtókörnyezetébe ágyazódik a regény, az mégis magyarázatra szorul, hogy miként is jelennek meg e női kérdések – amennyiben ezek valóban eminensen női kérdések csupán – magában a Petelei-regényben. A monográfia a regény szerelemfelfogására hivatkozik: e beállításban a női szempont érvényre juttatása volna a szerelemnek a társadalmi normák fölé helyezése. A továbbiakban e megközelítést szeretném, ha nem is bírálni, de legalábbis egy kissé közelebről szemügyre venni.

Tagadhatatlan, hogy az *Egy asszonyért* központi témája a szerelem. Forgách Zsuzsánna, az asszony (Zsuzsika, ahogy a regényben nevezik) kétségkívül azáltal lesz érdekes figurává, hogy a társadalmi normákat saját magára nézvést nem tekinti kötelezőnek, és saját egyéni vonzalmai és vágyai fontosabbnak mutatkoznak számára.

⁵ ACSÁDY Ignác, *Széchy Mária: 1610–1679*, Bp., Méhner Vilmos, 1885 (*Magyar Történeti Életrajzok*, [5]).

⁶ TÖRÖK Zsuzsa, *A férfiruhás írónő: Vay Sarolta/Sándor és az átöltözés társadalomtörténete*, It, 95(2014), 4. sz., 466–484.

⁷ MARGÓCSY István, *Nőiség, női szerepek és romantika*, 2000, 27(2015), 3. sz., 52–63.

⁸ TÖRÖK Zsuzsa, *Petelei István és az irodalom sajtóközege: Média- és társadalomtörténeti elemzés*, Bp., Ráció 2011 (Ligatura), 91.

Amikor egy ponton Stuart Mária sorsához hasonlítja a sajátját, voltaképpen csalni kényszerül: a skótok királynőjét ugyanis ifjú korában a francia királyhoz adták, második férjét feltehetően ő ölette meg, harmadik férje pedig erőszakkal vette feleségül. Miközben Forgách Zsuzsika e három történet elemeiből próbálja megformálni a szenvedő nő alakját, „ki szép volt és szenvedett”, sőt saját életének bizonyos elemeit is ráírja erre a narratívára (például feltételezi, hogy a skót királynő férje sokat ivott volna), a házastársi erény védelmében megszólaló testvére, Mária figyelmezteti arra, hogy éppenséggel egy férjgyilkoshoz hasonlította saját magát (60).

Török Zsuzsa Petelei-könyvében egy másik helyet, Bakics Péter jellemzését idézi fel:

beszélék Bakics Péter uramról, a vitéz doli legény-emberről, szentelt vitézről, ő felségének Rudolf királynak palánki kapitányáról, a ki erős szabljája hirénél, világi tisztségénél, égbeli jussánál felettebb valónak ismerte azt a sóhajtozó, kaczagó szegény szép asszonyt, Forgách Zsuzsikát, a Révai Ferencz uram feleségét.

És te, a bölcsességig leszikkadt ember, ki hallgatód a történetet, mely Bakics Péterről beszél, azt mondd: oh be bolond volt.

És te, kit a fiatalság szent örültsége tart rabságban, azt mondd: oh be bölcs volt.

Én nem tudom melyik volt – de lásd, a mint ott ül a gazdag fűben a Morava vize mellett, a német hadnagy vizslájával hozatja ki a habokba dobott fadarabokat; lásd, a mint a vár ablakra tekint derülten, s piros orczáján mosolygás játszik, a mint eleven szeméit félig lehunyja s duzzogó ajaka kipödrött bajusza alatt félig nyitva, remeg a csókra való vágyakozástól... Boldog volt minden bizonynal.

Egy arasznyi öröm pedig nem ér-e fel a véghetetlen időkhig tartó hirrel? (53–54)

A monográfus e passzust úgy értékeli, hogy Petelei „[á]llásfoglalása [...] Forgách Zsuzsánna és valamilyen idealizált, társadalmi kötöttségektől mentes, szabad szerelemfelfogás mellett nyilvánvaló.”⁹ Tulajdonképpen ezzel Hunfalvy Pálnak a Kisfaludy Társaság nevében adott bírálatát ismétli meg, ahol a neves nyelvész a regény ismeretlen szerzőjét (jeligés volt a pályázat) „határozott pártember”-nek nevezi, mivel „[k]ezdet-től Zsuzsánna mellett van, ismételve védelmezi, a helyet, hogy ezt az olvasóra bízna, ki az előadott körülményekből vonhatná le kedvező ítéletét.”¹⁰ Pedig a fentebbi idézet másképp is értelmezhető. Petelei ugyanis itt is nyitva hagyja a kérdést: Bakics vagy bolond volt, vagy bölcs – az olvasóra van bízva ennek megítélése; a percnyi boldogság és az örökké kitarató hírnév kérdése pedig kérdés marad. Itt jegyezném meg, hogy Jókai *A lőcsei fehér asszonya* hasonló ambivalens megoldást választott: hogy Korponayné angyal-e, vagy ördög, nem egykönnyen lehet eldönteni.¹¹

⁹ *Uo.*, 92.

¹⁰ HUNFALVY Pál, *Történeti regény (Lukács Krisztina-jutalom)*, A Kisfaludy-Társaság Évlapjai, 1885–1886 és 1886–1887, 21 (1887), 55–60; 57.

¹¹ A regényről újabban lásd GYIMESI Emese, *Értékrendek és (rög)eszmék „boszorkánytánca” (A lőcsei fehér asszony) = „...író leszek, semmi más...”: Irodalmi élet, irodalmiság és öntükröző eljárások a Jókai-szövegekben*, szerk. HANSÁGI Ágnes, HERMANN Zoltán, Balatonfüred: k. n., 2015 (Tempevölgy Könyvek, 19), 170–185.

A szerelem tehát nem győzi le a társadalmi szabályokat: az csupán Forgách Zsuzsika és szeretője, Bakics Péter szempontjából történik így. Voltaképpen a modern szerelem szemantikájának kialakulása óta visszatérő irodalmi téma a végzetszerűen lesújtó, az intencionalitást zárójelbe tévő szenvedély és a racionalizálható társadalmi működés elveinek az összeütközése. Ezért is tűnik fel Forgách Zsuzsika afféle *femme fatale*-ként, akibe több férfi is azonnal és végzetesen beleszeret, és aki körül az őszinte, spontán és a testiségben rögtön megnyilatkozó szerelem is teret kaphat. Nemcsak Bakics szerelmes belé, de férjének testvére, Révai Péter is azonnal udvarolni kezd neki, Ráczy István diák (akinek prototípusa szintén megjelenik *A lőcsei fehér asszonyban* Pelárgus személyében) oly mélységesen szereti szerelmes asszonyát, hogy életét is hajlandó kockára tenni szeretettje boldogságának érdekében. S az is beszédes, hogy a regény nyitójelenetében egy olyan mulatságba csöppenünk, ahol Forgách Zsuzsika a szeretőjét várja, és a szemünk láttára bimbózik több szerelmi kapcsolat, sikerrel vagy anélkül, de felrúgva a párkapcsolat létesítésének normatív szabályait. A férj embere, Viktorin Dániel a feleség szolgálójával, Szelepcsényi Katóval csókolózik; a szerető lánytestvére, az özvegy Bakics Margit István diákot próbálja megigézni (sikertelenül); a betoppánószerető szolgálója, Kutsera azonnal megérkezésük után Forgách Zsuzsika egy másik szolgálójának, Annácskának fülébe kezd sugdosni. A karneváli hangulatot nemcsak a szabad szerelem és a tánc jellemzi, de az öltözékek cseréje, a feltűnő udvari bolond (aki azért mondhat ki zavarba ejtő igazságokat, mert társadalmon kívüli státusza ezt lehetővé teszi), a kerítőnő (Ondráné) és egy néző asszony (jósnő) is jelen vannak (aki mellel olyan dolgokat jósol, amelyek nem teljesülnek aztán, és ilyenformán ő nem igazságokat mond ki, hanem vágyakat fogalmaz meg). Forgách Zsuzsika oly mértékig elkötelezettje saját szerelemtanának, hogy a körülötte lévő embereit is ez ragadja magával (egy helyen a két szolgálót oktatja is a helyes szerelemre – 101).

Az asszony tehát kívül kerül a társadalmi normákon. Van egy szereplő, aki pedig éppen azáltal jut hasonló helyzetbe, hogy Forgách Zsuzsika így gondolkodik. Ez a szereplő a férj, Révai Ferencz. Ő azáltal válik páriává, hogy felesége eltaszítja magától, és túlságosan gyenge megtartani őt. Révai többször is úgy jellemeztetik, mint aki rendkívül gyenge ember (még fizikai értelemben is, hiszen felesége a szó szoros értelmében is el tudja taszítani magától – 63). Amikor Révai Ferencz Forgách Máriának szidja saját bátyját, Pétert, sógornője csak ezt veti oda: „Másképp beszélj róla [...]. Az én uram férfi.” (72). Révai, aki rendre dührohamot kap felesége viselkedése okán, mindemellett alkoholista, aki állandó részegeskedése miatt válik könnyen megcsalhatóvá. Klasszikus mesei elem ez: a részegsége miatt álomba eső férfi mellett árnyékként suhannak el a könnyűvérű lányok. A regényben ez a helyzet úgy alakul ki, hogy Révai Ferencz egy olyan házba (várba) költözik nejével, amelynek egyik fele épp a szerető tulajdona. Így voltaképpen maga a férj viszi közelebb feleségét a vágyott férfihoz. (Megjegyzem, Deák Farkastól tudjuk, hogy a házaspár tényleg Holics várába költözött, ahonnan Bakics Péter valóban megszöktette Forgách Zsuzsánnát, ám a regényben némiképp

rejtélyes marad, hogy miért is gondolja azt Révai, hogy nagyobb biztonságot jelent egy bezárt vasajtónyi, mint harminc kilométernyi távolság. A regény ezt azzal indokolja, hogy a testvérházaspár majd felügyel rájuk, csakhogy ők alig szerepelnek a továbbiakban.) A vár mint metafora természetesen azt a klasszikus toposzt idézi fel, ahol a nő test a várral azonosítódik, a vár megvédése a női erények óvását, a vár bevétele pedig a szerelmi hódítást jelenti. Persze itt ezen toposz módosított változata jelenik meg: a váron már eleve két férfi osztozik, és az asszony lopakodik át éjnek évadján a másik oldalra, hogy aztán végül a szerető végleg kilopja onnan, és saját várába vigye őt. Ilyenformán persze a férj és a szerető, akik nem mellesleg valaha jó barátok voltak és együtt nőttek fel (55), ugyanazon érveléssel, a másiktól megóvándó próbálják az asszonyt bezárva tartani: tudniillik mind a ketten a nő tisztaságára hivatkoznak.¹²

Említettük, hogy Révai nem bizonyul férfinak. Ezzel áll párhuzamban, hogy Forgách Zsuzsika pedig rendszeresen férfi apródruhát ölt magára, amikor szeretőjéhez szökik. Természetesen az álöltözet a csel része is, másfelől azonban jelzi, hogy a regény cselekménye olyan történeti környezetben zajlik, ahol az értékek rendszere felborult. Ez ráadásul sokáig nem is teljesen világos: csak a harmadik részben lép elénk Dániel tiszteletes, aki hitvédőként ostromozza a megbomló erkölcsöket. (A rendíthetetlen pap-tiszteletes mint szereplő szintén nem ismeretlen a 19. századi regényekben, gondoljunk csak Lőrinc papra Eötvös József *Magyarország 1514-ben* című regényéből vagy akár Gutai Thaddeusra Jókai *Az elátkozott családjából*.) „Megemlegesd ezt az 1605-ik esztendő, ivadék!” – kiáltja oda az embereknek Dániel (42). Tehát a Bocskai-felkelés idején járunk, és a tiszteletes arra figyelmeztet, hogy „Isten keze hosszú; eléri a hűtleneket” (43), azaz azokat, akik elhagyták az Isten útját, illetve egy kicsit konkrétan: azokat, akik a szó szorosabb értelemben lettek hűtlenek. A zúrzavaros történeti háttér többször felsejlik a regényben (59, 69, 83), a regény főszereplői azonban erről alig vesznek tudomást: Forgách Zsuzsikát csak szerelme érdekli, Bakics valaha derék vitéz és hazafi volt, ám várát már nem a töröktől védi, hanem „egy asszonyért”, és immár e vita körül mérkőznek meg a nemzetársak: „Ők mérkőztek már a némettel a magyarságért, az erdélyi fejedelemmel a katolikus igaz hitért, a törökkel a szabadságért – most egy asszonyért viaskodnak... kit a protestáns el akar veszteni” – olvassuk egy helyen a Forgách Zsuzsanna pártját fogó katolikusokról (95). Amikor a regény végi perben a protestáns-katolikus szembenállás problémájára fordítódik le a házassági per, jól látszik, hogy a per etikai tétje (meg szabad-e csalni a férjet, ha az nem viselkedik férfiként, vagy túrni kell alázattal), illetve a vitafeleknek a szerelem hatalmáról alkotott elképzelése (a szerelem legitimálhat-e a törvény és az Úr előtt nem legitimált viszonyokat) voltaképpen érdektelen ebben a világban. Hiszen Bakicséknak és István diáknak *csak* szerencséje van: az aktuális politikai széljárás véletlenszerűen kedvez

¹² És persze Révai maga sem teljesen mentes a szexuális vágyaktól: Kató egy alkalommal úgy tartja fel, hogy a sötétben csókolózni kezd a felajzott férfival, aki rövid időre el is felejt, hogy felesége hűtlenségét indult bizonyítani.

nekik, és az ostoba Révai Ferencz ezt nem észleli időben. Ráadásul az is nyilvánvaló, hogy amikor kétszer ötven nemes egyszer csak tanúságot tesz Forgách Zsuzsika mellett, akkor ők hiába remélik e lovagi tettől a lovagi erények visszanyerését:

Mindenkiben felgyúlt a rég szunnyadó vitézkedő napok emléke. Mindenki nagylelkű és engedékeny lett egyszerre. Mindenki megszegezte a nyakát. A fiatalja kiáltani szeretett volna egy lelkes ígét bár, s az örege legalább kiderülő arczzal nézett a vetélkedő leventékre. Egy gyenge asszonyért im ennyi kar emelkedik. Hadd adjunk még egy nehányat hozzá: a magunkét. Szemben e hatalmas familiáju gyáva férjjel egy gyenge asszony. (108)

A köz- és magánérdek összekeveredése a 19. századi regények kedvelt témája. Miközben az olvasó hajlamos együtt érezni a regény szereplőivel (mégiscsak borzasztó ez a férj, iszik, és korlátozza felesége szabadságát), aközben a társadalmi rend megbomlása éppen az ilyesfajta együttérzés miatt is alakulhatott ki. Azon a néhány helyen, ahol a narrátor a történetbe lép, mintegy kiszól hozzánk (a fenti idézetten kívül például 53, 67), éppen erre az ambivalenciára hívja fel a figyelmünket. A sokszor enigmatikusan tömör megfogalmazások részben a történelem rejtelmességére, részben szintén erre a történeti szituációra irányulnak. Az asszony perspektívája olykor a narrátor hangján szólal meg (például 83), ezt azonban ellentétezzé, hogy a természet baljós jeleket küldd azon kevés és rövid leíró részben, mely a pörgős párbeszéd¹³ közé lett iktatva (például 49, 82). A jelenetek hol folyamatos, hol megszakított egymásba fordítása a narratív ritmust rendkívül hektikussá teszi, az olykor feltűnő metaforák pedig inkább topikus utalások, és nem igazán állnak össze valamilyen szemantikai hálónak. Ezen narratív eljárásokat, amelyek a 19. század második felében egyáltalán nem példátlanok (sőt!), értelmezhetjük úgy is, mint amelyek révén a regény a fentebb emlegetett értékvesztettséget és a világrrend bizonytalanságát fejezi ki, de úgy is – ahogy a Kisfaludy Társaság bírálói tették –, mint amelyek nem a regénybeli világ káoszát, inkább a regény narratológiai megoldatlanságát mutatják.¹⁴

Ejtsünk néhány szót a magáról a forráskiadásról is. Török Zsuzsa munkája pontos, jól használható, jól jegyzetelt szöveget ad. Az alábbiakban felsorolandó hibák nem a vállalkozás egészét minősítik, inkább egy javított kiadás elkészítése érdekében gyűjtöttem össze őket. A főszöveg alig tartalmaz hibát. A 72. lapon „Révai Ferencz” helyett „Forgách Ferencz” áll, mely hiba vagy az eredetiben volt (ekkor emendálni kellett volna), vagy a sajtó alá rendezés során csúszott be; az 51. lapon van egy elválasztási

¹³ Itt jegyzem meg, hogy nem gondolom azt, amit Török Zsuzsa e kiadás előszavában (17) és monográfiájában (TÖRÖK, *Petelei István és... i. m.*, 92) is említ, hogy tudniillik a párbeszéd sűrűsége a „mimetikus funkció” háttérbe szorítását jelentené.

¹⁴ Petelei szövegeinek narratológiai megközelítéséért a fiatalon elhunyt kiváló irodalomtörténész, Pozsvai Györgyi tett sokat: POZSVAI Györgyi, *Az anekdotikus hagyományok önironikus felülrása: Petelei István Árva Lotti című novellájáról*, Forrás, 35(2003), 2. sz., 76–94; Uő, *Ködképek az elbeszélés láthatárán: Petelei István A Csulakok című novellájáról*, Helikon, 14(2003), 7. sz., 15–18; Uő, *A rivalizáló rucák: Petelei István A játék című ironikus novellájáról*, Tiszatáj, 57(2003), 11. sz. (Diákmelléklet), 1–10.

hiba (a cz betűkapcsolatot választotta el a tördelő); a 91. lap 31. sorában két szó között nincs szóköz. Egy ekkora szövegben ez elenyésző mennyiség.

Ami a magyarázó jegyzeteket illeti, mindig kérdés, hogy milyen műveltségű olvasóra számít egy jegyzetelt forráskiadás. Bár hogy mit érzünk egy odaértett olvasó számára alapvetőnek vagy éppen ismeretlennek, mindig szubjektív, olykor úgy éreztem, Török Zsuzsa olyan dolgot is leír, amit én nem magyaráznék meg (például a *patyolat* szót én nem magyaráztam volna, és bár ma már ritka, de azt nem tudtam, hogy tájnyelvi volna – 28; a *palánk* szót szintén hétköznapiak és közismertnek gondolom, és biztosan nem népnyelvinek – 51), olykor pedig jegyzetet igénylő mozzanatok maradtak említetlenül. Igen sokszor szerepel a *szer* kifejezés ’jószág, tulajdon’ értelemben (először: 53); talán érdemes lett volna tisztázni az *árva* szó különböző előfordulásainak jelentésrétegeit; az 57. lapon a *véres* szó feltehetően azt jelenti, hogy ’veres, vörös’, és ilyenformán a kocsmárosné zsidó származására utalhat; a 93. lapon a *höröcsökösök* szó jegyzetében meg lehetett volna említeni, hogy e szó a *höröcsög* szó metaforizálásából alakult ki (és ezért áll a főszövegben a *vakondok* mellett); a 102. lapon a *szigorog* ’sanyarog, nyomorog’ értelemben szerepel, nincs jegyzete, pedig ma ez már nem egyértelmű; a következő lapon lehet, hogy megjegyeztem volna, hogy a *karaj* szó itt ’karéj’ és nem ’disznóhús’, mint a mai olvasó gondolhatná. Bár az előszó alaposan feldolgozta a történeti hátterét Forgách Zsuzsánna hűtlenkedéseinek, a jegyzetekben mégsem ártott volna, ha a rokonsági szinteket is megállapítjuk: a 47. lapon gróf Thurzó György kapcsán meg lehetne említeni, hogy Forgách Zsuzsánna és Mária mostohatestvére volt (és bár itt a jegyzet jelzi, hogy Thurzó főpohárnok volt, az olvasó nem biztos, hogy ezt a tisztiséget azonosítani tudja a 81. lapon szereplő *étekgógóval*); a 81. lapon előforduló gróf Forgách Ferencről pedig talán érdemes volna elmondani, hogy Forgách Zsuzsánna nagybátyját tisztelhetjük benne.

Petelei István regénye nem feltétlenül regénypoétikai innovációja révén nyit új rálátást a 19. század második felének prózairodalmára. Az *Egy asszonyért* e kiadása inkább azért fontos, mivel felmutat egy olyan regénypoétikai variációt, mely Petelei pályáján unikálisnak mondható, s melynek révén egy, a regény születésének modernizálódó világában népszerű témát, a szerelem miatt elbizonytalanodó erkölcsi rend felbomlásának egyszerre vonzó és veszélyekkel teli ambivalenciáját lehetett bemutatni. S nemcsak azért van ez így, mivel Petelei pályáján ez az egyetlen regénye, hanem azért is, mivel e regény révén is elmozdítható e pálya „a válságba jutott kisember írója”-tól¹⁵ a Z. Kovács Zoltán által javasolt etikai kritika irányába.¹⁶

Vaderna Gábor

¹⁵ NÉMETH G. Béla, *A válságba jutott kisember írója: Petelei*, It, 63(1981), 4. sz., 966–975.

¹⁶ Z. KOVÁCS Zoltán, *Mindennapiság, narráció, irodalomtörténeti olvasat: Petelei István novellisztikájának olvashatósága*, ItK, 111(2007), 1–3. sz., 54–75.